ҐЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В МОВОЗНАВСТВІ

О. К. Рахімова

Л. Е. Лебедєва

Поняття "ґендер" увійшло до сучасної лінгвістичної парадигми набагато пізніше, ніж в інші гуманітарні науки, а саме в середині 70-х років. Якщо розглядати сучасний стан ґендерних досліджень у мовознавстві на Заході, то там виокремлюють три магістральні підходи:

перший підхід зводиться до трактування виключно соціальної природи мови жінок і чоловіків і спрямований на виявлення мовних відмінностей, які можна пояснити особливостями перерозподілу соціальної влади у суспільстві;

другий – соціопсихолінгвістичний підхід – науково редукує "жіночу" та "чоловічу" мови до особливостей мовленнєвої поведінки статей;

представники третього напряму в цілому роблять наголос на когнітивному аспекті розбіжностей у мовній поведінці статей.

У сучасній науковій парадигмі всі три підходи вважаються взаємно доповнюючими і лише у своїй сукупності вони мають пояснюючу силу.

Після проведення більш детального та системного аналізу проблем ґендерної лінгвістики можна виділити шість основних напрямів, які можна диференціювати як концептуально, так і з точки зору методології та характеру досліджуваного матеріалу:

1. Соціолінгвістичні ґендерні дослідження.

2. Феміністична лінгвістика.

3. Власне ґендерні дослідження, що досліджують мовну поведінку обох статей.

4. Дослідження маскулінності.

5. Психолінгвістичні дослідження (у межах цього напряму провадяться роботи у галузі нейролінгвістики, сюди ж можна віднести біодетерміністський напрям, що досліджує когнітивні особливості та відмінності між чоловіками та жінками, а також їх вияви в мовленні).

6. Кроскультурні, етно- та лінгвокультурологічні дослідження, що включають гіпотезу ґендерних субкультур.

У той же час можна говорити про те, що навіть така класифікація є дуже умовною, і всі ці напрями мають багато спільного, оскільки для всіх перерахованих груп характерна подібність проблематики та об'єктної дослідження.

По-перше, як правило, об'єктом дослідження стають взаємні стосунки між статтю та мовою, тобто питання про те, яким саме чином стать маніфестується в мові. Основною метою таких досліджень є опис та пояснення того, як виявляється в мові стать, які оцінки приписуються в мові чоловікам та жінкам, і в яких семантичних полях вони найбільш поширені.

По-друге, метою ґендерних досліджень в мові може стати вивчення мовленнєвої поведінки статей, виокремлення та опис особливостей чоловічого та жіночого мовленнєвого малюнку.

По-третє, слід окремо відзначити, що часто ґендерні дослідження в мовознавстві мають міждисциплінарний та зіставний характер.

По-четверте, практично будь-яка з галузей лінгвістики може бути розглянута з ґендерних позицій.

По-п'яте, ґендерна проблематика в мовознавстві має яскраво виражений прикладний характер, і саме в межах цієї дослідницької парадигми було створено найбільшу кількість вдалих спроб у напрямі мовного планування та реформування мови.

Феміністська лінгвістика, широко представлена в західному мовознавстві, а у вітчизняному практично не розвинута, має два головних напрями. Перший стосується дослідження

мови з метою з'ясування асиметрій у системі мови, спрямованих проти жінок, які отримали назву мовного сексизму. У межах цього напряму досліджується, які саме образи жінок фіксуються в мові, в яких семантичних полях представлена жінка, та які конотації з цим пов'язані. Аналізується також мовний механізм "включення" в граматичний чоловічий рід: мова віддає перевагу чоловічим формам, якщо йдеться про осіб обох статей. З точки зору представників цього напряму, подібний механізм сприяє ігноруванню жінок у картині світу. Виходячи з цього, феміністична лінгвістика наполягає на переосмисленні та зміні мовних норм, вважаючи свідоме нормування мови та мовну політику метою своїх досліджень.

Другим напрямом феміністичної лінгвістики стало дослідження особливостей комунікації в одностатевих та змішаних групах. В основі таких досліджень лежить уявлення про те, що на базі патріархальних стереотипів, зафіксованих у мові, розвиваються різні стратегії мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок.

Кроскультурні та лінгвокультурологічні дослідження відрізняються невеликою, порівняно з іншими напрямами, розробленістю проблеми. Практично всі автори зазначають, що основний масив даних отриманий на матеріалі американського варіанта англійської мови та низки інших впливових європейських мов, у першу чергу, німецької та французької. Цей факт викликає сумніви у застосуванні результатів досліджень до матеріалу інших мов. Мовленнєва поведінка жінок і чоловіків може відрізнятися залежно від норм культури.

Для контрастивної лінгвокультурології суттєвим є зіставлення культурних концептів та їхньої інтерпретації. У межах цього підходу постулюється опис наївної картини світу, де у неявному вигляді, що потребує наукової експлікації, представлені взаємодія та взаємопроникнення культури та мови, а також форми фіксації в мові культурно значущої інформації. Отже, з точки зору ґендерної лінгвістики завданням тут

є опис культурних концептів “чоловічність” і “жіночність”, виявлення їх внутрішніх складових. Вже доведеним можна вважати той факт, що домінантна чоловічність, з одного боку, змінюється в різних культурах, з іншого, як чоловічність, так і жіночність є динамічними, історично змінними концептами, що складаються з великої кількості бінарних опозицій. У силу багатошаровості їх окремі складові можуть у певні періоди підкреслюватись у ЗМІ та інших видах громадського дискурсу, а отже і бути об’єктом свідомої маніпуляції.